

УДК 349.2

В.С. ПРЯНИКОВ, прокуратура Луганської області

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОКУРОРА ЯК УЧАСНИКА СЛУЖБОВО-ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: прокурор спеціальний правовий статус, трудові права, обов'язки, відповідальність, юридичні гарантії, державна служба, органи прокуратури України

Зміст та значення правового статусу працівника в трудовій сфері життєдіяльності є складними та неоднозначними категоріями, адже вони мають характеризувати всіх без виключення суб'єктів із врахуванням загальних та індивідуальних особливостей. Прокурори мають спеціальні права, обов'язки, вимоги та обмеження для більш ефективної реалізації праці та досягнення мети професійної діяльності – захисту прав громадян України та державних інтересів, тому їх правове положення відрізняється від інших категорій працівників. У зв'язку із цим слід зауважити, що сучасне вітчизняне законодавство містить положення, котрі не в повній мірі врегульовують окремі елементи правового статусу прокурорів України, що приводить до неналежного захисту їх службово-трудова прав, інтересів та свобод. Зміст правового статусу прокурора визначає основи його професійної діяльності та є запорукою ефективних результатів праці відповідного державного органу в цілому.

Належне визначення категорії «правовий статус прокурора України», її змісту та значення має конструктивно впливати на рівень реалізації, охорони та захисту службово-трудова прав, свобод та інтересів прокурорів. Означене питання на різних етапах суспільного розвитку досліджували такі видатні науковці, як: В.В. Дерев'янюк, О.С. Іщук, А.Н. Костюков, А.В. Панчишин, І.М. Погребной,

О.О. Шевцов, В.П. Шишкин, А.М. Шульга, Н. Якимчук тощо. Проте, враховуючи існування великої кількості дискусійних питань у відповідній сфері дослідження означені питання потребують додаткового аналізу та доопрацювання.

Основною метою даної статті є дослідження правового статусу прокурора України. Для досягнення поставленої мети в статті необхідно вирішити такі основні завдання: визначити поняття «правовий статус» виокремити його основні елементи; з'ясувати зміст правового статусу прокурора України.

Визначення дефініції «правового статусу працівника» слід розпочати з аналізу наукових досягнень щодо визначення змісту категорії «правовий статус» загального характеру. З цього приводу А.В. Панчишин слушно зазначає, що: «існують численні дослідження, монографічні роботи, підручники та інша академічна література, де здійснюється детальний аналіз понять правовий статус людини, особи, громадянина, правовий статус державних органів, посадових осіб, а також статус учасників адміністративних, цивільних, трудових правовідносин тощо. Проте, загальне поняття «правовий статус» окремо не досліджувалося. А, оскільки, правовий статус є однією з ключових категорій юридичної науки, яка дає змогу визначити характер, сутність та ступінь взаємодії всіх учасників суспільних відносин, актуальність даної теми є беззаперечною» [1, с.96]. Отже, розглянемо досягнення науковців з теорії права. Так А.М. Шульга зазначає, що: «правовий статус громадянина – це правове положення в суспільстві людини» [2, с.153]. Відповідна точка зору є найпоширенішою та такою, що розглядає поняття в загальному його розумінні. В свою чергу, В.П. Шишкин доповнює: «правовий статус суб'єкту – юридично закріплене становище особи в суспільстві, що виражається в певній системі його прав і обов'язків» [3, с.64]. Дійсно, сукупність таких взаємопов'язаних елементів, як права, свободи, законні інтереси і обов'язки суб'єкта є основою його правового статусу, але зміст відповідної дефініції ними

не обмежується. Адже порушення особою передбачених законом обов'язків викликає настання юридичної відповідальності. В свою чергу, законні права, свободи та законні інтереси стають дієвими завдяки передбаченим законом інструментами та правовими механізмами, що в сукупності складають зміст юридичних гарантій, направлених на їх реалізацію.

Першочерговими елементами правового статусу є права і обов'язки, також до його змісту слід включити юридичні гарантії та відповідальність, що тісно взаємодіють між собою та в сукупності забезпечують стабільне правове положення особи в суспільстві та правові можливості для неї діяти в межах закону, реалізовувати власну діяльність та інтереси тощо. Відповідне твердження також підтримують такі науковці, як А.М. Шульга зазначає, що: «гарантії (організаційні, соціально-економічні, політичні та ін.) реалізації суб'єктивних юридичних прав, свобод і обов'язків громадянина доповнюють його правовий статус, роблять його реальним, а не фіктивним» [4, с.64]. Аналогічної думки притримується й А.Н. Костюков [5, с.21]. В свою чергу, І.М. Погребной поєднує всі вищезазначені висновки і під правовим статусом особистості розуміє систему прав, свобод і обов'язків особистості, закріплених у Конституції, інших нормативно-правових актах. ...До правового статусу примикають гарантії реалізації прав, свобод і обов'язків (юридичні, соціально-економічні, політичні, організаційні) і юридична відповідальність» [6, с.34].

Слід зазначити наукову думку А.В. Панчишина про те, що «до структури правового статусу особи як інтегрованого поняття належать: а) правові норми, що визначають статус (мова йде про норми конституційного та поточного законодавства, міжнародні договори); б) основні права, свободи, законні інтереси та обов'язки; в) правосуб'єктність; г) правові принципи; д) громадянство; е) гарантії прав і свобод; ж) юридична відповідальність; з) правовідносини загального (статусного) типу» [1, с.96]. На наш погляд, деякі перераховані елементи правового статусу є досить спірними. Перш за все, правові норми, що визначають

статус – це елемент, що характеризує систему законодавства, котра забезпечує функціонування елементів правового статусу: прав, обов'язків, гарантій, відповідальності. Отже, державне законодавство слід охарактеризувати з точки зору основ регулювання правових категорій, а не складового елементу правового статусу. В свою чергу, громадянство слід визнати також не складовим елементом правового статусу особи, а окремим його видом. Ми підтримуємо наукову позицію про розподіл правових статусів на наступні види: загальний, спеціальний, галузевий, індивідуальний. Її прихильниками є А.М. Шульга [7, с.20]; І.М. Погребной [6, с.34] тощо.

В свою чергу, А.В. Панчишин зазначає: «за характером (змістом) правовий статус класифікують на: загальний (конституційний). Він визначається конституцією і не залежить від певних поточних факторів, є рівним, єдиним і стабільним для всіх суб'єктів. Зміна цього статусу залежить від волі законодавця, а не від бажання конкретного суб'єкта. Даний статус є базовим, вихідним для решти статусів, тому він не повинен враховувати багатоманітності суб'єктів права, їх особливостей та специфіки. Це надає можливість виділити адміністративно-правовий, цивільно-правовий, фінансово-правовий, кримінально-правовий та інші статуси; індивідуальний статус фіксує можливості та обов'язки конкретного суб'єкта. Він є сукупністю персоніфікованих прав та обов'язків, є динамічним та змінюється відповідно до змін у житті суб'єкта. За суб'єктами розрізняють правовий статус: а) фізичних осіб; б) юридичних осіб; в) держави; г) іноземців, осіб без громадянства; д) статус біженців; е) статус українських громадян, які перебувають за кордоном; є) професійний та посадовий статус» [1, с.95]. Ми підтримуємо запропонований, більш широкий, варіант класифікації правового статусу, запропонований А.В. Панчишином. Отже загальний правовий статус працівника забезпечується Конституцією України та КЗпП України, що встановлюють рівні трудові права і обов'язки для всіх працівників, виконуючих найману пра-

цю. Галузевий та спеціальний правові статуси врегульовано спеціальним законодавством України, котре встановлює додаткові права, обов'язки, вимоги та обмеження з урахуванням особливостей та умов праці, специфіки професійної діяльності.

Отже, на основі зазначених вище наукових висновків слід підсумувати: галузевий правовий статус працівника в широкому розумінні являє собою правове положення працівника в трудовій сфері життєдіяльності людини й громадянина України, котре визначає можливість реалізації власного соціально-трудового призначення, матеріального забезпечення та моральної реалізації, забезпечує встановлення зв'язків з іншими учасниками трудових правовідносин. У вузькому значенні правовий статус працівника – це правове становище особи, забезпечене трудовим законодавством України, що виражається в певній системі взаємопов'язаних елементів: галузевих прав, свобод, інтересів, обов'язків, юридичних гарантій та юридичної відповідальності, що направлені на реалізацію власної здатності на працю.

Правовий статус працівника є самостійною категорією та характеризується наступними ознаками:

1. Правовий статус працівників має універсальний характер, оскільки поширюється на всіх осіб, котрі здійснюють найману працю.

2. Відображає особливості, ступінь і характер взаємодії працівника і роботодавця.

3. Елементи структури правового статусу працівника є взаємозалежними.

4. Трудові права, свободи та законні інтереси, що складають основу статусу, не можуть реалізуватись без виконання обов'язків, що функціонують в сукупності.

5. Юридична відповідальність направлена на попередження та усунення порушень ним трудової функції та обов'язків.

6. Юридичні гарантії направлені на реалізацію прав та здійснення обов'язків працівником, що забезпечує дієвість його правового статусу.

7. Правовий статус працівника характеризується відносною стабільністю, адже його

тривалість залежить як від об'єктивних (наприклад, працездатність, дієздатність тощо), так і від суб'єктивних чинників (волевиявлення сторін трудового договору).

8. Правовий статус працівника за характером є галузевим, тому його елементи врегульовано загальним та спеціальним трудовим законодавством України.

Слід зазначити, що правовий статус прокурора є комплексним, адже складається з сукупності правових статусів громадянина України, працівника, державного службовця та працівника органів прокуратури України. Кожен правовий статус має підставу виникнення: 1. У відповідності до ст.3 Закону України «Про громадянство України» від 18.01.2001 р. № 2235–III: «Громадянами України є: 1) усі громадяни колишнього СРСР, які на момент проголошення незалежності України (24.08.1991 р.) постійно проживали на території України; 2) особи, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак, які на момент набрання чинності Законом України «Про громадянство України» проживали в Україні і не були громадянами інших держав; 3) особи, які прибули в Україну на постійне проживання після 13.11.1991 р. і яким у паспорті громадянина колишнього СРСР зразка 1974 р. органами внутрішніх справ України внесено напис «громадянин України», та діти таких осіб, які прибули разом із батьками в Україну і на момент прибуття в Україну не досягли повноліття, якщо зазначені особи подали заяви про оформлення належності до громадянства України; 4) особи, які набули громадянство України відповідно до законів України та міжнародних договорів України. Особи, зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, є громадянами України з 24.08.1991 р., зазначені у п.2 – з 13.11.1991 р., а у п.3 – з моменту внесення відмітки про громадянство України» [8]. Слід підкреслити, що в загальному порядку право на працю реалізують громадяни України і особи без громадянства

рівноправно. Але наявність громадянства України є обов'язковою вимогою до претендента на посаду прокурора відповідно до ст.46 Закону України «Про прокуратуру»: «Прокурорами і слідчими можуть призначатися громадяни України, які мають вищу юридичну освіту, необхідні ділові і моральні якості» [9]; 2. Особа набуває правового статусу працівника з моменту укладання трудового договору, його підписання сторонами та вступу в законну дію, відповідно до вимог КЗпП України. Прокурор України реалізує право на працю в межах спеціальних трудових правовідносин, котрі є предметом врегулювання трудового права України. Положення ст.3 КЗпП України зазначається, що «законодавство про працю регулює трудові відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності і галузевої належності» [10]; 3. Особа набуває правового статусу державного службовця відповідно до положення статей 15, 17 Закону України «Про державну службу», котрі затверджують порядки прийняття на державну службу та прийняття присяги. Підставою виникнення правового статусу державного службовця є акт призначення на посаду. Також у відповідності до положення ст.9 Закону України «Про державну службу»: «регулювання правового становища державних службовців, що працюють в апараті органів прокуратури, судів, дипломатичної служби, митного контролю, служби безпеки, внутрішніх справ та інших, здійснюється відповідно до цього Закону, якщо інше не передбачено законами України» [11]; 4. У відповідності до положення ст.46 Закону України «Про прокуратуру»: «Прокурорами і слідчими можуть призначатися громадяни України, які мають вищу юридичну освіту, необхідні ділові і моральні якості. Особи, які не мають досвіду практичної роботи за спеціальністю, проходять в органах прокуратури стажування строком до одного року. Порядок стажування визначається Генеральним прокурором України. Особи, вперше призначені на посади старших прокурорів та прокурорів прокуратур, слідчих прокуратури, приймають

«Присягу працівника прокуратури»» [9]. Отже, підставами для виникнення правового статусу «прокурора України» є акт призначення на посаду та прийняття присяги. Слід зауважити, враховуючи характеристику вікового критерію, що діюче законодавство України не в повній мірі регулює вимоги до претендентів на посаду прокурора. Для формулювання висновків щодо вікового критерію до претендентів на посаду прокурора, слід провести порівняння з іншими категоріями працівників правоохоронних органів. Наприклад, ч.1 ст.65 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» проголошує: «На посаду судді може бути рекомендований громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою» [12]. Окрім того, відповідна стаття містить вказівки щодо підстав для відмови особі в зайнятті посади судді, як то: визнання судом обмежено дієздатними або недієздатними; наявність хронічних психічних чи інших захворювань, що перешкоджають виконанню обов'язків судді; наявність не знятої чи не погашеної судимості», у відповідності до ч.2 ст.64 Закону України «Про судоустрій та статус суддів».

Враховуючи зазначені вище положення слід підкреслити, що необхідно в межах ст.46 Закону України «Про прокуратуру» врахувати віковий критерій для кандидатів на посаду прокурора, для чого необхідно збільшити період стажування осіб до трьох років, що дозволить значно підвищити рівень професіоналізму останніх. Таким чином, слід удосконалити ст.46 Закону України «Про прокуратуру»: «Прокурорами і слідчими можуть призначатися громадяни України, не молодше двадцяти п'яти років, які мають вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менш як три роки та володіють державною мовою і необхідними діловими та моральними якостями. Також підстав для відмови особі в зайнятті посади прокурора України (і/або слідчого) необхідно доповнити такими елементами: визнан-

ня судом громадянина обмежено дієздатними або недієздатними; наявність хронічних психічних чи інші захворювань, що перешкоджають виконанню обов'язків прокурора України.

Таким чином, слід зробити висновок, що підставою для виникнення правового статусу «прокурора України» є складний юридичний факт у вигляді фактів набуття, отримання, наявності громадянства України, укладання трудового договору, акту прийняття на посаду, прийняття присяги працівника прокуратури України. Кожен правовий статус, котрий належить особі, наділяє її відповідним комплексом законних прав, свобод, інтересів, обов'язків, котрі частково є загальними для прокурора і інших категорій працівників та спеціальними, передбаченими законодавством тільки для відповідної посади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус» / А. В. Панчишин // Часопис Київськ. ун-ту права. – 2010. – № 2. – С. 95–98.
2. Шульга А. М. Теория государства и права : учеб. пособие для подготовки к гос. (выпускному) экзамену / А. М. Шульга. – Харьков, 2008. – 248 с.
3. Шишкин В. П. Теория государства и

- права / состав. В. П. Шишкин. – Х., 2001. – 68 с.
4. Шульга А. М. Теория государства и права : пособие для подготовки к гос. (выпускному) экзамену. – Харьков. – 2000. – 131 с.
5. Костюков А. Н. Должностное лицо: административно-правовой статус / А. Н. Костюков // Правоведение. – 1987. – № 2. – С. 20–26.
6. Погребной И. М. Теория права : учеб. пособие / И. М. Погребной. – 3-е изд., испр. и доп. – Харьков : Гос. спец. изд-во «Основа», 2003. – 128 с.
7. Шульга А. М. Правовой статус личности та його види / А. М. Шульга // Право і безпека. – 2012. – № 2 (44). – С. 18–22.
8. Закон України «Про громадянство України» : від 18.01.2001 р., № 2235–III // ВВР України. – 2001. – № 13. – Ст. 65.
9. Закон України «Про прокуратуру» : від 05.11.1991 р., № 1789–XII // ВВР України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.
10. Кодекс законів про працю України : від 10.12.1971 р., № 322–VIII // ВВР УРСР. – 1971. – Додаток до № 50.
11. Закон України «Про державну службу» : від 16.12.1993 р., № 3723–XII // ВВР України. – 1993. – № 52. – Ст. 490.
12. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» : від 07.07.2010 р., № 2453–VI // ВВР України. – 2010. – № 41, № 41–42; № 43; № 44–45. – Ст. 529.

Пряников В. С. Правовой статус прокурора як учасника службово-трудова право-відносин: загальнотеоретичний аспект / В. С. Пряников // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 317–321 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_4_55.pdf

З'ясовано зміст поняття «правовий статус працівника», виокремлено його основні ознаки, досліджено правовий статус прокурора як учасника службово-трудова право-відносин.

***

Пряников В.С. Правовой статус прокурора как участника служебно-трудова правоотношений: общетеоретический аспект

Установлено содержание понятия «правовой статус работника», выделены его основные признаки, исследован правовой статус прокурора как участника служебно-трудова правоотношений.

***

Pryanykov V.S. The Legal Status of the Prosecutor as a Member of Service and Labor Relationship: General Theoretical Aspect

The article clarified the concept of «legal status of worker», singles out its main features, the prosecutor legal status examined as a member of service and labor relations.